Hamidjonov Abdulaziz Usubjon o‘g‘li
Jismoniy tarbiya va sport ilmiy tadqiqotlari instituti doktoranti, PhD
Kuchkarov Ulug’bek Lochinbekovich
Namangan muhandislik-texnologiya instituti dotsenti

SPORT TA’LIM MUASSASALARIDA SPORT TURLARINI RIVOJLANISH MONITORINGINI JORIY QILISH SAMARADORLIGI

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.10896190

Annotatsiya. Ushbu maqola Jismoniy tarbiya va sport ilmiy tadqiqotlari institutida bajarilayotgan ALM-202306161313 davlat qayd raqami bilan ro‘yhatdan o‘tgan “Sport ta’lim muassasalarida seleksiya, saralash, bashorat qilish va oliy sport yutuqlarini rivojlantirish monitoringini joriy qilish uchun raqamli texnologiyalarni yaratish” mavzusidagi innovatsion loyiha doirasida amalga tayyorlangan bo‘lib, sport ta’lim muassasalarida sport turlarini rivojlanish monitoringini joriy qilish samaradorligi masalalarini o‘z ichiga olgan.

Kalit so‘zlar: sport ta’lim muassasalari, sport turlarini rivojlanishi, monitoring, samaradorlik

Kirish.

Jamiyat va inson faoliyatining har qanday sohasi rivojlanishining zamonaviy sharoitida faoliyatning samaradorligi innovatsion usullardan foydalanishga bog‘liq. Ana shunday usullardan biri ta’lim, tibbiyot, texnika, ekologik va moliyaviy sohalarda keng qo‘llaniladigan monitoringdir. Jismoniy tarbiya va sport sohasi faoliyatini takomillashtirish maqsadida monitoringdan foydalanish mohiyatini nazariy va amaliy jihatdan asoslab berishni talab qiladi.

Faoliyatning turli sohalarida monitoring va monitoring tadqiqotlari muammosi bilan O.V.Goncharova [1], A.I.Sevruk, E.A.Yunina [7], G.D.Putyagina kabi olimlar shug‘ullangan [6]. Jismoniy tarbiya va sog‘liqni saqlash tashkilotlari monitoringini o‘rganish V.I.Mudrikning asarlarida uchraydi [2]. Sport ta’lim muassasalarida sport turlarini rivojlanish monitoringini amalga oshirish muammosi dolzarb bo‘lib qolmoqda.

Ushbu tadqiqot ishi Jismoniy tarbiya va sport ilmiy tadqiqotlari institutida bajarilayotgan ALM-202306161313 davlat qayd raqami bilan ro‘yhatdan o‘tgan “Sport ta’lim muassasalarida seleksiya, saralash, bashorat qilish va oliy sport yutuqlarini rivojlantirish monitoringini joriy qilish uchun raqamli texnologiyalarni yaratish” mavzusidagi innovatsion loyiha doirasida amalga oshirilgan.

Tadqiqot natijalari.

Monitoring - samarali boshqaruvning zaruriy komponenti bo‘lib, uning tarkibiy elementlari birlamchi axborotni to‘plash va to‘plash, uni qayta ishlash va sintez qilishdan iborat. Monitoring, shuningdek, hodisa yoki jarayonning rivojlanishini kuzatish, nazorat qilish va uni prognoz qilish maqsadida ommaviy axborot vositalari tomonidan doimiy tizimli ma’lumotlar yig‘ilishi sifatida qaraladi. Muayyan tadqiqotni kim olib borishiga qarab, barcha turdagi monitoring shartli ravishda ikki turga bo‘linadi. Tashqi va ichki monitoring mavjud [4].

Har qanday monitoringning (tashqi yoki ichki) xarakterli xususiyati shundaki, u tizimli, rejali va tizimli bo‘lishi kerak. Bunday tadqiqotlarning maqsad va vazifalari oldindan e’lon qilinishi, natijalari tahlil qilinishi, ma’lum darajada umumlashtirilishi kerak. Bunday tekshirishlar natijalariga ko‘ra muayyan jismoniy tarbiya tashkilotining rahbariyati ma’lum bir sifat darajasini saqlash va yaxshilashga yoki kamchiliklarni bartaraf etishga qaratilgan tegishli boshqaruv qarorini qabul qiladi.

Sport ta’lim muassasalarida sport turlarini rivojlanish monitoring bir xil tamoyil va vositalardan murakkablik, izchillik va muntazam foydalanishga asoslanadi. Bu tadqiqot davomida o‘rganilayotgan muammoga munosabatning o‘zgarishi dinamikasini kuzatish va tegishli usul va

vositalardan foydalangan holda faoliyat yo‘nalishlarini o‘z vaqtida tuzatish imkonini beradi [3].

Monitoring orqali tashkilot barcha mumkin bo‘lgan hisobot ehtiyojlarini qondirishi kerak, ammo barcha loyihalarda taqqoslanadigan va ko‘pchilikning ehtiyojlarini qondiradigan minimal ma’lumotlar bo‘lishi muhimdir [1].

Sport ta’lim muassasalarida sport turlarini rivojlanish monitoringini amalga oshirish uchun o‘lchovlar sifatiga qo‘yiladigan talablarga javob beradigan ma’lumotlarni to‘plashning samarali vositalari to‘plami talab qilinadi.

Hozirgi vaqtda ta’lim tizimida monitoring juda faol qo‘llanilmoqda. Ta’lim monitoringi quyidagi funktsiyalarni bajaradi:

• diagnostik - hodisaning haqiqiy holatini qayd qiladi;

• prognostik - hodisani rivojlantirish strategiyasi va taktikasini belgilaydi;

• boshqaruv - ob’ektning maqsadi, ma’lumotlari, prognozlari, qarorlari, tashkil etilishi, aloqasi, bajarilishi va tuzatilishiga ta’sir qiladi;

• tashkiliy – monitoring sharoitlarini tashkil qiladi;

• informatsion - ma’lumotlarning taxminiy massivini shakllantiradi;

• analitik - ehtimoliy ma’lumotlarni tanlash va qayta ishlashni belgilaydi;

• tadqiqiy - muammo bo‘yicha amaliy eksperimental ishlanmalar doirasini aniqlaydi;

• pedagogik - o‘quvchilarni o‘qitish, tarbiyalash, rivojlantirish jarayonini quradi;

• adaptiv - mavjud vaziyatning salbiy oqibatlarini minimallashtiradi [3].

Bizning fikrimizcha, bu funksiyalar sport ta’lim muassasalarida sport turlarini rivojlanishini nazorat qilish funksiyalariga to‘liq mos keladi. Monitoring jismoniy tarbiya va sport sohasidagi muammoli vaziyatlarni tadqiq qilish va tahlil qilishning eng samarali usuli hisoblanadi. Monitoring quyidagi mezonlar asosida amalga oshiriladi:

1. Belgilangan maqsad, vazifalar, sport ta’lim muassasasining byudjet mablag‘laridan foydalanish yo‘nalishlariga erishish yo‘llari samaradorligini tahlil qilish.

2. Sport ta’lim muassasalari faoliyatining samarasiz yoki yetarli emasligi sabablarini aniqlash, shuningdek, faoliyatni yaxshilash uchun zarur bo‘lgan chora-tadbirlarni ishlab chiqish.

3. Asosiy rejalar va amalda erishilgan samaradorlik ko‘rsatkichlarini tahlil qilish:

a) belgilangan vazifalar va maqsadlarning muvofiqligi:

- belgilangan maqsadlarga (qisqa muddatli va uzoq muddatli) va topshiriqlarga erishish darajasi;

b) Sport ta’lim muassasasining maqsadga erishish va vazifalarni bajarish darajasi:

- belgilangan maqsadga erishish darajasi;

- belgilangan vazifalarga erishish darajasi;

d) rejalashtirilgan ko‘rsatkichlardan ma’lum davr uchun faoliyat ko‘rsatkichlarining chetga chiqishi, chetlanish sabablarini asoslash:

- jismoniy tarbiya va sport tashkiloti faoliyati davomida yuzaga kelgan to‘siqlarni bartaraf etish yo‘llari;

e) olingan natijalarning davlat buyurtmachilari manfaatlariga muvofiqligi:

- maqsadli guruhlar vakillari va dastur ishtirokchilari tomonidan amalga oshirilayotgan tadbirlarga qiziqish va qoniqish darajasi;

- boshqa jamoat tashkilotlari, davlat organlari, tijorat tuzilmalari bilan o‘zaro hamkorlik darajasi;

- olingan ma’lumotlar, bilim, ko‘nikma, malaka, tajribadan foydalanish istiqbollari;

f) samaradorlik ko‘rsatkichlarining belgilangan vazifalarga muvofiqligi:

– sport ta’lim muassasasiga jalb qilingan shug‘ullanuvchilarni miqdoriy va sifat jihatidan baholash;

– sport ta’lim muassasasiga yangi shug‘ullanuvchilarni jalb qilishga qaratilgan tadbirlar;

g) qo‘shimcha mezonlar:

- sport ta’lim muassasasi faoliyatidagi

eng muhim yutuqlar;

- sport ta'lim muassasasi ishidagi eng jiddiy qiyinchiliklar;
- sport ta'lim muassasasi faoliyat yuritayotgan tashqi muhitning ta'siri;
- sport ta'lim muassasasi ishining istiqbollari.

4. Monitoring natijalarini tuzish. Monitoring guruhi jismoniy tarbiya va sportni tashkil etish monitoringi natijalari to'g'risida hisobot tayyorlaydi [5].

Shuni ta'kidlash kerakki, monitoringning ham bosqichlari mavjud: monitoringni boshlash, amalga oshirishga tayyorgarlik ko'rish, natijalarni umumlashtirish va e'lon qilish, hisobot tuzish va o'rganilayotgan ob'ektni rivojlantirish metodologiyasini ishlab chiqish. Keling, sohaning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda har bir bosqichni batafsil ko'rib chiqaylik.

Monitoringni boshlash. Sport ta'lim muassasalarida sport turlarini rivojlanishini monitoring qilish uchun buyurtmachilar jismoniy tarbiya va sport xizmatlari ko'rsatilishini xolis baholashdan manfaatdor bo'lgan sohaning har qanday xodimi bo'lishi mumkin. Bular sport ta'lim muassasalari sohasidagi boshqaruv xodimlari bo'lishi mumkin, ular uchun boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun har qanday jismoniy tarbiya va sport tashkilotining faoliyati to'g'risida xabardor bo'lish muhim ahamiyatga ega; moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligiga qiziquvchi moliyachilar.

Monitoringga tayyorgarlik. Monitoring maqsadi tasdiqlanadi, u yoki bu hodisaga baho beriladigan mezon va ko'rsatkichlar aniqlanadi. Keyinchalik, monitoringning borishi modellashtiriladi va uni amalga oshirishning uslubiy asoslari ishlab chiqiladi: ob'ekt, ma'lumotlarni yig'ish usullari, monitoring rejasini shakllantirish. Ushbu bosqichning natijasi monitoring dasturini ishlab chiqishdir.

Ma'lumotlarni tahlil qilish va yig'ish. Monitoring tadqiqotlari axborotni yig'ish va qayta ishlashning barcha ijtimoiy usullari va vositalaridan foydalanadi: adabiy manbalar va hujjatlarni tahlil qilish, rejalar va dasturlarni tekshirish, sotsiometrik so'rovlar. Bosqichning maqsadi tadqiqotning axborot ehtiyojlarini to'liq qondirish va o'rganilayotgan ob'ektning haqiqiy holatini aniqlash uchun usul va vositalarni iloji boricha aniqroq tanlashdir.

Olingan natijalar ham sifat, ham miqdoriy jihatdan qayta ishlanishi kerak, ular ehtimollik va asoslilik uchun tekshirilishi kerak. Olingan natijalarni miqdoriy qayta ishlashda ijtimoiy-iqtisodiy statistika va statistik xarakteristikalar (o'rtacha arifmetik, dispersiya, median, korrelyatsiya koeffitsienti va boshqalar) usullaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Natijalarni umumlashtirish va e'lon qilish. Natijalarning qisqacha mazmuni ob'ektiv ma'lumotlarni taqdim etishi kerak. Monitoring natijalari uning natijalari bo'yicha fikr-mulohazalarni olish uchun e'lon qilinadi, uning asosida tanlangan metodologiyaga tuzatishlar kiritiladi, tanlangan ish vositalari va uslubi takomillashtiriladi. Ushbu bosqich monitoring tadqiqotlarida eng muhim hisoblanadi. Oraliq va yakuniy natijalarni muhokama qilish monitoring tadqiqoti ob'ektining holati va rivojlanish imkoniyatlari to'g'risida ob'ektiv xulosalar chiqarishga, shuningdek, monitoringni tashkil etish va o'tkazishda kelajakda yo'l qo'yilgan noaniqliklar va xatolarni hisoblash imkonini beradi.

Hisobotni tuzish va tavsiyalar ishlab chiqish. Hisobot monitoring tadqiqotini yakunlovchi yakuniy hujjatdir. Hisobot qisqa va ma'lumotli bo'lishi kerak, unda farqlangan ma'lumotlar, umumiy xulosalar va tavsiyalar bo'lishi kerak. Hisobot faqat kuzatilayotgan ob'ektning hozirgi holatini ko'rsatish bilan cheklanmasligi kerak. Unda tahliliy umumlashtirishlar, tendentsiyalarning ta'riflari va qonuniyatlarni kuzatish bo'lishi kerak, ular asosida xulosalar chiqariladi, strategiya aniqlanadi va monitoring ob'ekti faoliyatini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Oldingi tadqiqotlarimiz shuni ko'rsatdiki, jismoniy tarbiya va sport sohasida monitoringdan foydalanish bir qator sabablarga

ko‘ra yetarli emas: yetarli darajada moliyalashtirilmaganligi, normativ-huquqiy bazaning nomuvofiqligi, shuningdek, jismoniy tarbiya va sport sohasidagi ilmiy-uslubiy bazaning zaifligi.

Shuningdek, joylarda monitoringni qo‘llashda ilgari aniqlangan kamchiliklar, ya’ni zaif ilmiy-uslubiy baza bosqichma-bosqich bartaraf etilayotganini alohida ta’kidlash lozim.

Jismoniy tarbiya va sport sohasi faoliyatining ushbu bosqichida sport ta’lim muassasalari faoliyatni monitoring qilishdan foydalanadilar. Bu haqiqat A.V.Gorbenkoning tadqiqotlari bilan tasdiqlangan. Ushbu maqolada muallif an’anaviy tadqiqotlar tashkilotning o‘zgaruvchan muhitida samarali bo‘ladigan metodologiyani ishlab chiqa olmasligini ta’kidlaydi. Faqat doimiy monitoring tizimi bu vaziyatni hal qilishga yordam beradi [2].

Sport ta’lim muassasalarida sport turlarini rivojlanishining monitoring tizimi har qanday sport turini batafsil o‘rganish va uning holatini baholash maqsadida qo‘llaniladi.

1. Hisobotni topshirish vaqtidagi ob’ektning holati, oldingi hisobotga nisbatan borishi.

2. Rejalashtirish (rejalashtirilgan tadbirlarni o‘z vaqtida amalga oshirish).

3. Moliyalashtirish (byudjet va byudjetdan tashqari fondlar).

4. Loyihani tashkil etish.

5. Sifat (loyihaning hujjatli ta’minoti).

6. Xatarlarni baholash – (huquqiy, moliyaviy, qurilish va siyosiy va boshqalar).

Xulosa.

Shunday qilib, sport turlarini rivojlanish monitoringi sport ta’lim muassasalari faoliyatining muayyan sub’ekti faoliyatining holatini o‘rganish va baholash va ularning rivojlanishini bashorat qilish uchun ma’lumotlarni to‘plash, qayta ishlash, tendentsiya va naqshlarni aniqlashda olingan natijalarni tahlil qilish va tarqatish vositalari tizimidir. Tadqiqotlar sport ta’lim muassasalari faoliyatining o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda sport turlarini rivojlanish monitoringini keng qo‘llash zarurligini ko‘rsatmoqda. Keyingi tadqiqotlar istiqbollarida Sport ta’lim muassasalarida sport turlarini rivojlanishini monitoring qilish modelini ishlab chiqish xisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Гончарова, О. (2020). Organization and conduction monitoring in the field of physical culture and sports. Journal World Science, (8 (60). https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/31102020/7217.

2. Мудрик В.И., МичудаЮ.П., Заветный С.А. Организационноуправленческие основы физической культуры и спорта (учебные и справочные материалы): [учебное пособие] / В.И. Мудрик, Ю.П. Мичуда, С.А. Заветный. – Харьков: ХНАДУ, 2008. – 408 с.

3. Новиков А.А. Основы системы управления подготовки высококвалифицированных спортсменов и её перспективы / Новиков А.А., Васильев Г.Ф., Крупник Е.Я, Караулов С.В., // ProceedingsofthеIIITashkentInternational InnovationForum (TIIF – 2017). Т. 2017. С.176 – 184.

4. Новиков А.А. Повышение спортивных результатов высококвалифицированных спортсменов внедрением инноваций науч.-методического обеспечения / Новиков А.А., Васильев Г.Ф., Крупник Е.Я, Караулов С.В., – М., Теория и практика физической культуры № 3 2017, С. 76 – 78.

5. Платонов В.Н. Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте. – Киев: Олимпийская литература, 1997. – 584 с.

6. Путятина Г.Н. Анализ использования мониторинга в управлении физической культурой и спортом / Галина Николаевна Путятина, Наталия Витальевна Пугачева // Слобожанський науково-спортивний вісник. – № 4. – 2008. – С. 167-170.

7. Севрук А.И., Юнина Е.А. Мониторинг качества преподавания в школе: [учеб. пособие для педагогов и руководителей образоват. учреждений] / А.И Севрук, Е.А. Юрина. – М.: «Педагогическое общество России», 2003. – 143 с.